

ПРИМІСЬКА ЗОНА – МІСТО: СФЕРА ВПЛИВУ ТА ІНТЕРЕСІВ

В статті розглядається питання взаємозалежності, взаємовпливу елементів системи «місто – приміська зона». Місто для приміської зони є місцем працевлаштування, забезпечення населення соціальними потребами... Приміська зона для міста є резервом територіального розширення, резервом трудового потенціалу, фактором забезпечення життєдіяльності міста. Приміська зона являє собою зону спірних інтересів, територією накладання різнорівневих інтересів (місто, область, громади) та одночасно і зоною їх спільних інтересів. Виникає необхідність використання сумісного підходу до управління приміською зоною.

Ключові слова: приміська зона, місто, сфера впливу, функціональні зв'язки, зона спільних інтересів.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Однією з найхарактерніших рис сучасного глобального процесу урбанізації є розвиток міських агломерацій. Їх кількість постійно збільшується як і збільшуються самі агломерації. Глобальний процес еволюції агломерацій перетворює їх в урбанізований район, урбанізовану зону з формуванням мегаполісів. Міські агломерації, великі міста виступають «полюсами росту» соціально-економічного розвитку регіонів і країн. В їх межах чітко проявляються процеси ділової активності, виробничої, інвестиційної діяльності, що визначає стійкі тенденції саморозвитку міст, не дивлячись на механізми обмеження їх росту. Більш того в приміських зонах відбуваються активні трансформаційні процеси в соціальній, економічній, демографічній сферах. Донедавна основною функцією приміської зони було життєзабезпечення міста. Наразі для приміської зони характерна велика кількість зв'язків: економічних, культурно-побутових, адміністративно-управлінських, відбувається інтеграція приміських територій з містом: транспортні, комунікаційні мережі, логістичні, культурно-побутові об'єкти, що дає можливість стверджувати про новий виток розвитку системи «місто – приміська зона».

Статистика свідчить, що з кожним роком зростає кількість міст, міського населення і разом з тим зростає роль міст в розвитку країни. За оцінками ООН, більша частина населення світу, зосереджена не просто в міських поселеннях, а 56% його проживає в міських агломераціях. Існують два основних типи поселень: міські та сільські. Особливе місце в даному розподілу займають жителі передмість, особливо великих міст, які мають спосіб життя, виробничі функції і одного й іншого типу.

Актуальність теми. Невід'ємною частиною великих міст, агломерацій стали приміські зони. Території приміських зон є виключно цікавим об'єктом для дослідження: саме тут найбільш яскраво проявляється проблема організації розумного балансу в частині планувальних, комунікаційних, соціальних, промислових, екологічних та інших пропозицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Приміську зону, як зону спільних інтересів, зону регіонального зростання, розглядали в своїх працях значна кількість учених, а саме у цьому напрямі слід виділити дослідження економістів та економістів-географів – І. Бистрякова, М. Бутка, Ю. Георгієва, О. Гладкого, Г. Гуцуляка, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, Ю. Доценка, Ф. Заставного, Ш. Ібатуліна, С. Іщука, Т. Качали, Є. Качана, Я. Коваля, В. Ковалевського, В. Кравціва, В. Куценко, Л. Левковської, І. Лукінова, О. Маринича, І. Михасюка, В. Міщенко, П. Надолишнього, Я. Олійника, М. Паламарчука, Т. Пепи, В. Пили, О. Плякіна, В. Поповкіна, Ю. Римаренка, В. Симоненка, А. Степаненка, П. Тищенко, О. Топчієва, І. Удри, М. Фащевського, М. Хвесика, Є. Хлобистова, Л. Чернюк, О. Чмири, М. Чумаченка, О. Шаблія та інших вчених.

Виклад основного матеріалу. Серед приморських міст України, Одеса виступає незаперечним лідером за кількістю населення, потужністю портового комплексу, промисловим та науково-технічним потенціалом та, певною мірою, за рекреаційним господарством. Формування супутників навколо міста, які слід розглядати як нові портово-промислові центри, підкреслюють потужність та особливість економічного потенціалу Одеси. Місто разом з супутниками Чорноморським і Южним, прилеглими селищами, селами та дачною забудовою утворюють Одеську агломерацію (до складу якої входять м. Одеса, Овідіопольський, Біляївський, Лиманський адміністративні райони), яку ще називають «Великою Одесою» [4].

Одеса – потужний промисловий центр, який нараховує близько 1200 підприємств, кількість працівників на яких складає 40000 осіб. Також вагомий науково-технічний центр – в місті зосереджено більше 40 вищих навчальних закладів I-IV рівня акредитації, різних академічних та галузевих науково-дослідних інститутів і закладів науково-технічних та проектних розробок. Одеса – великий курортно-рекреаційний центр. Місто виконує низку важли-

вих управлінських та адміністративних функцій на загальнодержавному, регіональному, обласному та місцевому рівнях. Велика Одеса розміщена на північно-західному узбережжі Чорного моря, між Дністровським та Тилигульським лиманами. Серед найбільших міст України Одеса є одним з наймолодших. Швидке зростання населення та господарства міста пов'язане з його унікальним економіко-географічним положенням та специфічною економічною історією. Протягом 1819-1854 рр. Одеса мала статус міста порто-франко, що давало право вільної (безмитної) торгівлі. В 1858 р. Одеса стає третім за населенням (104 тис. жителів) містом Російської імперії, поступаючись лише Петербургу і Москві. Одеський порт за вантажообігом був одним із перших серед портів країни. Вже в 1913 р. населення Одеси досягало 500 тис. жителів, а в 1926 р. Одеса за населенням була другим містом України після Києва. На сьогодні територія міста складає 16242га (0,5% до загальної території області), населення 1008489 чол. (42% населення області). Безпосередньо місто з приміською зоною, тобто агломерація, має площу 4035 км. кв. (12% площі області). Населення агломерації 1,3 млн. жителів (54% населення області) [2].

Одеса, з її приміською зоною, виконують низку важливих народногосподарських функцій. Тут перетинаються міжнародні водні та сухопутні магістралі Європи, Азії. Беруть початок численні напрямки та лінії у Середземномор'я та у Світовий океан. Тому транспорт-

но-розподільчі функції слід визначити як головні. Місто обслуговує міжнародний транзит та зовнішньо-економічно-експортно-імпорتنі вантажопотоки України. Одеса – Чорноморськ – Южний утворюють головний «морський фасад». Тут зосереджена промислова переробка експортної та імпоротної сировини, базується у різних формах зовнішньоекономічна діяльність міжнародного реєстру та нашої країни (вільна економічна зона, сумісні підприємства та ін.) [6].

Важливе значення в розвитку як самого міста, так і регіону мають функціональні зв'язки та розвиток приміської зони. В історичному аспекті розбудова приміських зон була пов'язана зі зростанням міського населення. Цей процес потребував відповідного рівня розвитку приміського сільського господарства, різкого збільшення виробництва малотранспортбельних продуктів харчування для населення, що й поклало початок створенню та формуванню приміських зон біля великих міст та промислових центрів. Потреби міста в приміській зоні на різних етапах його розвитку були різними як і функціональне призначення приміських зон. Донедавна основною функцією приміської зони було життєзабезпечення міста. Наразі для приміської зони характерна велика кількість зв'язків: економічних, культурно-побутових, адміністративно-управлінських, відбувається інтеграція приміських територій з містом, що дає можливість стверджувати про новий виток розвитку системи «місто – приміська зона» (рис. 1)

Рис. 1. Розподіл зв'язків «місто - приміська зона»

Поряд з тим існує низка протиріч між елементами системи «місто – приміська зона». Приміська зона являє собою зону спільних інтересів як з боку міста так і з боку громад, в результаті цього виникають конфлікти, спірні питання. Приміська зона являється територією накладання різнорівневих інтересів (місто, область, громади) та одночасно і зоною їх спільних інтересів. В результаті міська і обласна влада концентрують увагу на одиничних проблемах і не підходять до вирішення проблем комплексно. Сумісний підхід влада практично не використовує.

Для великих міст, обласні ресурси, в багатьох випадках, являються фактором забезпечення розвитку міста. Плюсом є те, що місто за рахунок області, має значні ресурси для розвитку, проте відбувається «викачування» обласних ресурсів на користь міста, що перешкоджає розвитку області. Крім територіальних проблем, які необхідні для розростання міста, і які знаходяться за рахунок приєднання обласних територій, гостро стоїть проблема транспортних перевезень, пропускних можливостей доріг. Одним з варіантом розв'язання цієї проблеми є рівномірний розподіл ресурсів і можливостей, які затверджуються в генеральному плані міста і області. «Перекис» в бік центру при агломераційному розвитку неминучий. Проте синхронність стратегічного планування міста і області дозволить мінімізувати його негативний ефект. Необхідно визначитися із загальною стратегією розвитку територій, проаналізувати ситуацію, знайти найбільш ефективні варіанти розвитку всієї агломерації, а не окремих її структур. Тому в першу чергу необхідно розробити єдину систему планування розвитку територій, в тому числі і приміських зон [1]. Іншим важливим питанням конфлікту місто – приміська зона є функціональна підпорядкованість приміської зони місту, виконання нею при адміністративній її незалежності й економічній самостійності. Принциповими є розбіжності в думці про механізм регулювання приміськими територіями. Для міської влади ці території є резервними для подальшого розвитку міста. Обласна влада самостійно намагається контролювати економічний розвиток, статус земель в приміській зоні. Відбувається накладання різнорівневих інтересів міста і громад в зоні спільних інтересів, тобто приміській зоні.

Приміська зона великого міста — це невід'ємна складова частина великого міста, без якої місто не може існувати взагалі. Між містом та його приміською зоною встановлюється розподіл соціально-економічних функцій, що

взаємно доповнюють одна одну і лише у взаємодії забезпечують життєздатність і розвиток міста.

Особливістю Одеської агломерації, враховуючи, приморське розташування міста, є поєднання в її передмістях приміських територій та акваторій. Морські акваторії являють собою високо-цінний компонент приміської зони з точки зору рекреації, курортного господарства, туризму, водного спорту. До приміської зони Одеси віднесені Овідіопольський, Біляївський та Лиманський райони. Разом з тим площа агломерації менша, ніж в інших великих «сухопутних» агломераціях. Господарське навантаження на приміські території відповідно подвоюється, і регламентизація та нормування їх використання повинні бути дуже чіткими й вимогливими.

Приморське положення агломерації зумовило її радіально-секторну конфігурацію. Планувальну вісь Одеської агломерації утворюють напрями Одеса-Іллічівськ та Одеса-Южний, що фіксують приморську смугу інтенсивного селищного, сільського та дачного розселення. Тут розміщені селища Люстдорф (Чорноморка), Таїровське, Хлібодарське, Красносілка, Світле, Олександрівка, Крижанівка, Фонтанка та ін. Густо заселено сектори вздовж транспортних магістралей на Маяки-Біляївка, Роздільна та Березівка (Старо-київська дорога). Території між цими магістралями та секторами приміського розселення мають переважно сільськогосподарське та рекреаційне використання [6].

Приміська зона по відношенню до великого міста виконує ряд впливових господарських функцій: санітарно-захисні функції – приміська зона забезпечує екологічний захист міста, формує його мікроклімат, приймає побутові та промислові стічні води міста й тверді відходи; постачальні функції – приміська зона забезпечує місто питною та технічною водою, малотранспортабельною сільськогосподарською продукцією, місцевими будівельними матеріалами, паливом; інженерно-технічні та інфраструктурні функції – у приміській зоні розміщуються водозабірні й очисні споруди, розподільчі трансформаторні підстанції, лінії електропередач, системи й канали зв'язку, магістральні газо- й нафтопроводи, водоводи, газо- і нафтоховища, холодильники й склади; транспортно-розподільчі функції — приміську зону пронизують залізничні й автомобільні магістралі, зокрема кільцеві та об'їзні, ешелони повітряного транспорту; тут розміщені основні товарні й сортувальні станції, ділянки, депо, перевантажувальні й диспетчерські комплекси, системи транспортних зв'язок та

комунікацій; розвантажувальні функції — у приміські зони виносять екологічно небезпечні підприємства та виробництва міста, а також підприємства, що вичерпали ресурси щодо зростання у міській зоні; у передмістях виникають міста-спальні та селища-супутники, які певною мірою стримують «демографічне перевантаження» великого міста; рекреаційні функції — приміські зони повинні забезпечувати потреби населення великого міста у короткочасному та тривалому відпочинку, в оздоровленні; у приміських зонах, як правило, формують лісопаркові масиви, розміщують заклади короткочасного й тривалого організованого відпочинку — санаторії, будинки відпочинку, пансіонати, туристичні бази, мотелі й кемпінги; тут же розміщені дачні селища й садово-

городні ділянки жителів міста.

Усі зазначені функції для міста є життєво важливими та практично безальтернативними: їх не можна «зняти» чи «замінити», від них не можна «відмовитись». З іншого боку, такі функції по-різному поєднуються між собою щодо більшої чи меншої територіальної сумісності. Деякі з них виявляють хорошу сумісність і добре поєднуються на одній і тій самій території: дачне розселення й рекреація, зелена зона та відпочинок тощо. Але є й такі, що територіально несумісні, взаємно «антагоністичні»: розміщення звалищ та рекреація, транспортні системи й комплекси і лісопаркові насадження, промислові майданчики та приміське розселення (табл.1) [5].

Таблиця 1.

Фактори функціональної приналежності приміських територій

Назва фактора	Характеристика
Географічний	фізико-географічна (клімат, рельєф, ґрунти), економіко-географічна (ЕГП, близькість до центру, розвиток транспортної інфраструктури, комунікацій) ПРП - наявність мінеральних ресурсів, їх якості і кількості
Економічний	категорії земель, ефективність їх використання, розвиток сільського господарства, наявність і функціонування промислових об'єктів
Демографічний	кількість населення, його щільність, структура, зайнятість, міграційні процеси, система розселення
Соціальний	якість життя населення (навчальні заклади, лікувально-оздоровчі заклади)
Культурно-рекреаційний	розвиток рекреації і туризму, наявність природних та історико-культурних пам'яток
Адміністративно-політичний	прийняття рішень по територіальній організації передмість, введення адміністративних кордонів

Висновки. Відтак єдиний засіб раціонального поєднання та розміщення господарських функцій у приміській зоні полягає у добре розробленому функціональному зонуванні приміських територій. Для цього спочатку аналізують весь перелік функцій, що їх повинна виконувати приміська зона в цілому по відношенню до великого міста, та оцінюють ступінь взаємної сумісності-несумісності різних функцій. Після цього приміську зону поділяють на окремі ділянки з різним господарським призначенням (за переліком функцій) таким чином,

щоб усі потрібні функції приміської зони були забезпечені і щоб між ними не було територіальних протиріч і конфліктів. Це непросто завдання. Звичайно, для великих міст при розробці їх генеральних планів окремих томів кілька томів присвячують приміській зоні і, зокрема, її функціональному поділу (зонуванню). На жаль, в останньому генеральному плані Одеси, функціональне зонування передмість та прилеглих до міста територій не розроблене.

Література:

1. Андриевский А. Проблемы городских агломераций / А. Андриевский // – Режим доступу до ресурсу: http://vovremya.ru/stati/problemyi_gorodskih_aglomeratsiy1301/
2. Головне управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс]. – Офіц. веб-сайт. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>
3. Ібатуллін Ш.І. Соціально-економічні зв'язки великого міста та його приміської зони / Ш.І. Ібатуллін // Науковий вісник НАУ. – 2006. – №102. – С. 30
4. Олійник В. Взаємовплив розвитку міст і приміських територій / В. Олійник // Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб.наук. праць – за матеріалами 6 Міжнародної науково-практичної конференції (8-9 жовтня 2015 р., Херсон) / [за ред. І.О. Пилипенка, Д.С. Мальчикової], - Херсон: ПП Вишемирський, 2015.– С.301-305
5. Олейник В. Анализ функций пригородной зоны Одессы / В. Олейник // Материалы Международной научно-практической конференции 24–25 ноября 2016 года. — Псков : Псковский государственный университет, 2016. — 214 с. ISBN 978-5-91116-523-9 С 110-118
6. Одеський форум // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://odessaforum.opk.ru/viewtopic.php?id=1067>

References:

1. Andryevskyy A. Problemyly horodskiykh ahlomeratsyy / A. Andryevskyy // – Rezhym dostupu do resursu: http://vovremya.ru/stati/problemyi_gorodskih_aglomeratsiy1301/
2. Holovne upravlinnya statystyky v Odes'kii oblasti [Elektronnyy resurs]. – Ofits. veb-sayt. – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>
3. Ibatullin Sh.I. Sotsial'no-ekonomichni zv'yazky velykoho mista ta yoho prymis'koyi zony / Sh.I. Ibatullin // Naukovyy visnyk NAU. – 2006. – #102. – S. 30
4. Oliynyk V. Vzayemovplyv rozvytku mist i prymis'kykh terytoriy / V. Oliynyk // Rehional'ni problemy Ukrainy: heohrafichnyy analiz ta poshuk shlyakhiv vyrishennya. Zb.nauk. prats' – za materialamy 6 Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (8-9 zhovtnya 2015 r., Kherson) / [za red.. I.O. Pylypenka, D.S. Mal'chykovoyi], - Kherson: PP Vyshemyrs'kyy, 2015.– S.301-305
5. Oleynyk V. Analiz funktsyy pryhorodnoy zony Odessy / V. Oleynyk // Materyaly Mezhdunarodnoy nauchno-praktycheskoy konferentsyy 24–25 noyabrya 2016 hoda. — Pskov : Pskovskyy hosudarstvennyy unyversytet, 2016. — 214 s. ISBN 978-5-91116-523-9 С 110-118
6. Odes'kyy forum // [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <http://odessaforum.opk.ru/viewtopic.php?id=1067>

Аннотация:

Валентина Олейник. ПРИГОРОДНАЯ ЗОНА – ГОРОД: СФЕРА ВЛИЯНИЯ И ИНТЕРЕСОВ.

В статье рассматривается вопрос взаимозависимости, взаимовлияния элементов системы «город - пригородная зона». Между элементами системы существуют мощные связи: экономические, социальные, коммуникационные, рекреационные... Пригородная зона изменила первоначальное свое предназначение – обеспечение города продуктами питания. На данный момент, развитие пригородной зоны зависит во многом от города, который является местом трудоустройства, обеспечения населения социальными потребностями, так и развитие города зависит от пригородной зоны. Пригородная зона для города служит резервом территориального расширения, резервом трудового потенциала, фактором обеспечения жизнедеятельности города. Пригородная зона представляет собой зону общих, и также одновременно зону спорных. Возникает необходимость использования совместного подхода по управлению пригородной зоной.

Ключевые слова: пригородная зона, город, сфера влияния, функциональные связи, зона общих интересов.

Abstract:

V. Olijnik. THE CITY: THE SPHERE OF INFLUENCE AND INTERESTS.

In the article the question of interdependence, mutual influence of elements of the system "city - suburban zone" is considered. Between the elements of the system there are powerful links: economic, social, communication, recreational ... The suburban area has changed its original purpose – providing the city with food. At the moment, the development of the suburb zone depends largely on the city, which is the place of employment, providing the population with social benefits, and the development of the city depends on the suburban area. The suburban area for the city serves as a reserve for territorial expansion, a reserve of labor potential, a factor in ensuring the life of the city. The suburban zone is a zone of common, and also a controversial zone. There is a need to use a joint approach to manage the suburban area.

One of the most characteristic features of modern global urbanization is the development of urban agglomerations. Their number is increasing as most increases agglomeration. Global agglomeration process of evolution turns them in urban areas, the urban area with the formation of cities. Metropolitan areas, large cities act as "growth poles" socio-economic development of regions and countries. These processes occur within clearly business activity, production, investment, defining persistent trend of self-cities, despite the mechanisms limiting their growth. Moreover in suburban areas there are active processes of transformation in the social, economic and demographic areas. Until recently, the main function was sustenance suburbs of the city. Currently, suburbs characterized by a large number of links, economic, cultural and social, administrative management, integrates the suburban areas of the city: transport, communications networks, logistics, cultural and welfare facilities, which makes it possible to assert a new round of development system "city - suburban zone."

Therefore, the only means of rational combination and placement of business functions in a suburban area is well designed functional zoning suburban areas. For this first analyze all the functions that they must perform a suburban area as a whole in relation to the big city, and evaluate the degree of interoperability, the incompatibility of various functions. Then suburbs are divided into separate areas with different economic purpose (for a list of functions) so that all the necessary functions suburbs were provided and that between them there was no territorial conflicts and conflicts. CA easy task. Of course, the major cities in the development of master plans for separate volume or multiple volumes dedicated suburbs, and in particular its functional division (zoning). Unfortunately, the last master plan of Odessa, functional zoning suburbs and surrounding areas of the city to be developed.

Key words: suburban area, city, sphere of influence, functional ties, zone of common interests.

Надійшла 12.04.2017р.